

Teoria Itä-Uudenmaan virolaisnimistä

C. O. NORDLING *Estniska ortnamn i svensk bygd. En ny teori om östra Nylands första bebyggelse och om ursprunget till bygdens gamla icke-svenska ortnamn. Stockholm 1974. 90 s.*

Tukholmalaisen arkkitehdin ja harrastelijaonomastikon C. O. Nordlingin tutkimuksella on kiinnostusta herättävä otsikko. Keskeinen tutkimusaines on 37 saaristonimeä Sipoon ja Ruotsinpyhtään väliltä; kaikkiaan etymologioidaan 50 nimeä. Nimet tekijä on valinnut Greta Hausenin Nylands ortnamn -teoksen asiakirjapöytäkirjoista sekä kartoista. Niiden nykyasut hän on itse merkinnyt muistiin maastontutkimusmatkoillaan. Kummastuttaa, ettei tekijä ole missään

vaiheessa käyttänyt Suomen ja Viron nimiarkistojen kokoelmia. Itseltään puuttuvia kielihistorian ja murteiden tietoja hän on kysellyt asiantuntijoilta.

Itä-Uudenmaan saariston ja rannikon ruotsalaisalueiden ei-ruotsalaisia paikanimiä on pidetty näillä seuduin joko sesonkikalastajina tai vakinaisina asukkaina olleiden hämäläisten antamina. Näitä hämäläisteorioita Nordling arvostelee ankarasti. Hänen mukaansa tutkijat eivät ole pystyneet osoittamaan nimistä yhtään selvää hämäläispiirrettä, vaan ovat tulkinneet yleisfennistiset ainekset hämäläisiksi. (N. käyttää termiä fennistinen normaalin itämerensuomalainen termin sijasta.) Nordling itse tulee huomauttaamaan syyllystyneeksi samanlaiseen: hän todistelee yleisfennistiset ainekset virolaisiksi.

Vahvimmaksi todisteeksi varhaista hämäläisatusta vastaan Nordling esittää sen, ettei rannikolla ollut 1500-luvulla kuin yksi *-la*-päätteinen hämäläinen asutusnimi. Lukija jää hämmästelemään, kun myöhemmin tulee vastaan ainakin kuusi *-la*-nimeä. Nämä tekijä selittää sujuvasti virolaisiksi, esim. kylännimi *Teissala* ← *teisale poole* (jokea Saksalaan verrattuna); *Karila* ← **Karilaid* 'karja + luoto'; alueenimi *Kallola* ← verbi *kal-lama* 'muuttaa suuntaa' (alueella on koukkuinen joki).

Vanhat teoriat kaadettuaan Nordling esittelee oman virolaisteorian. Sen mukaan Itä-Uudellamaalla nimiä antaneina sesonkikalastajina tai vakinaisina asukkaina on ollut virolaisia. Todisteina virolaisten Uudenmaan-matkoista esitetään virolaisista kertova kansanperinne, saariston *Est*-paikannimet ja Uudenmaan ruotsalaismurteiden fennistiset lainasanat. Akateemikko Paul Ariste on omassa arvostelussaan (Keel ja Kirjandus 12/1974) huomauttanut, että nämä lainasanat, esim. *tara* 'tarha' ja *vesu* 'vesuri', voivat olla yhtä hyvin suomalaisia kuin virolaisiakin.

Nordlingin työhypoteesina on, että fennistiset nimet ovat 1200-luvun ruotsa-

laisatusta vanhempia. Virolaiset olisivat antaneet nimiä ennen kaikkea suurille ja näkyville luonnonpaikoille, ja nimissä kuvastuisi seikkoja, jotka auttavat merenkulkijoita suunnistuksessa. Kokonaisuudessaan tämä nimistö olisi sesonkikalastajien sanallinen kartta vieraasta maasta.

Varsinainen nimistön käsittely on etymologiointia. Tekijä myöntää monet etymologioistaan nopeasti kokoon kyhättä, ja tähän ajatukseen voi monesti yhtyä. Nordling tulee itsekin todenneeksi tutkimuksensa lähtökohdan heikkoudet: Yleensä nimissä ei ole sellaisia piirteitä, joiden perusteella niitä voisi pitää joko hämäläisinä tai virolaisina. Lisäksi alkuperäiset erot ovat voineet hävitä nimien lainauduttua ruotsalaisille.

Nordling on yleensä kiinnostunut vain nimien määritteistä, mutta tarkastelee erikseen *-lax*, *-pä(ä)* ja *-salö* -perusosia, jotka hän selittää virolaisperäisiksi. Ariste on kumonnut tämän väitteen. Nordling etsii systeemiä nimien määritteistä, mutta ei huomaa systeemiä perusosissa. Maastoappellatiivit tuottavat vaikeuksia. Jos haluaa selittää kookkaiden saarten nimet *Pellinge* ja *Vätskär* virolaisiksi **Pöllinekari* ja **Vooduskari* -nimiksi, ei riitä pelkkä toteamus *kari*-sanan merkityksen ja nimen tarkoitteen koon ristiriidasta.

Nordling tarkastelee nimiä ryhmittäin, yhden merenlahden nimistöä kerrallaan. Tämä sinänsä kannatettava menettely on johtanut hänet tulkitsemaan mancerimaisesti lähipaikkojen nimet analogisiksi. Niinpä hän joutuu näkemään vaivaa todistaakseen myös ilmeisiä ruotsalaisnimiä virolaisiksi, esim. *Veckjärven* viereinen *Tungträsk* ← *tung* 'ahtaus' (järvi on kapea); *Kejusalon* viereinen saari *Vätskär* ← **Vooduskari*, *voodus* 'hedelmällinen' (enemmän viljelykelpoista maata kuin K:ssa); *Svartså* ← **Varts(a)oja*, *vartsa* 'likavesi' (sameavetinen joki) ja *Kullobäcken* ← **Kullaaja*, *kuld* 'kulta' (kirkasvetinen joki). Nordling selittää *Hangelby*-nimien määritteen alkuperäksi eteläviron verbin *hangelda* tai substantiivin

hangeldus 'kauppa'. Tätä etymologiaa tukemaan hän esittää muutaman lähiseudun nimen, esim. *Keupas* ← *kaup* 'kauppa', *Maxå* ← *maks* 'maksu', *Paris* ← *paris* 'voitto' (paikkojen lajia ei mainita). Lopulta tämä todistelu lässähtää tekijän — sinänsä ansiokkaaseen — toteamukseen, että *Hangelby*-nimi voi olla alkuaan ruotsalainenkin.

Rohkeita etymologioita syntyy, kun Nordling selittää nimiä muotoassosiatii-veiksi, esim. pitkänomainen lahti *Kodder-*viken** ← **Kodarlaks*, *kodar* '(pyörän) puola' ja läheinen pyöreä lahti *Häplax* ← *hoop* 'pyöränakseli'; *Märlax* ← **Märat-lax*, *mära* 'tamma' ja viereinen *Meenlax* ← *mehene* 'miehen, miehinen' — lahdista muodostuisi kuvio hevosella ratsastavasta miehestä. Virolaisetymologian mukaan *Särklax* ← *särk* 'paita', sillä lahdessa on kolme aukkoa kuten paidassa. Etymologia rakentuu *lax*-sanan virheelliselle 'merenselkä'-merkitykselle.

Nordling rakentelee etymologioitaan näennäisesti hyväksyttävällä tavalla ottaen huomioon sekä kielellisiä että asiallisia näkökohtia. Kuitenkin hän joskus päätyy outoihin ratkaisuihin pelkästään siksi, ettei tunne nimistöä eikä nimeämisperusteita. Nimeämisperusteen kannalta arveluttavia tulkintoja ovat esim. *Kallola*-nimen selittäminen *kallama* 'muuttaa suuntaa' -verbistä johtuvaksi sekä *Märlax* — *Meenlax* -muotoassosiatii-*viety* etymologia. Tutustuminen nimiarkistojen koelmiin auttaisi luomaan tuntumaa siihen, mikä on nimistössä normaalia tai edes mahdollista.

Ake Granlundilla (Studier över östnyländska ortnamn, 1956) ja Nordlingilla on paljon samaa ainesta tutkittavanaan. Nordling ei ollenkaan hyväksy Granlundin esittämiä asutusnimien henkilönimietymologioita. Hän selittää yhtenä ryhmänä virolaisiksi nimet *Kabböle*, *Labby*, *Rabbas*, *Ebbo* ja *Sibbo*. Mutkikkaiden todennäköisyyslaskelmien perusteella hän päätyy siihen, ettei näin monessa nimessä esiintyvä sanansisäinen *bb* voi olla peräisin »satunnaisesti annetusta henkilön-

nimestä». Pari esimerkkiä uusista etymologioista: *Ebbo* ← **Eba-oja* 'valeoja'; *Kabböle* ← hävinnyt paikanimi **Kabba(s)* ← *kaba* 'ulospistävä pää'. *bb*-nimien käsittely on pelkkää fantasiaa.

Kevytmieliseltä tuntuu väittää suomen ja viroin yhteiseen sanastoon perustuvia nimiä virolaisiksi, esim. talonnimi *Hongas* ← *honga-puu*; kylännimi *Nevas* ← *növa*, *ne(e)va* 'suuri oja, kanava' + *ots* 'loppu, pää'; kylännimi *Illby* ← *üli* + ruots. *by* (mahdoton rakennetyyppi). Etymologioiden joukossa on suoranaisia tyhjään huittaisuja: Tekijän mukaan kylännimen *Tarkis*, luontonimen *Tolkis* ja saarenimen *Nopis* voi vaikeuksitta johtaa virosta. »Ajateltavissa olevina kantasanoina» hän mainitsee sanat *tark* 'viisas', *tulk* 'tulkki' ja *nupp* 'pää'. Torpan nimen *Vessilä* alkuperäksi esitetään **Vahtse-linn* 'uusi + kaupunki' ja kylännimen *Kiala* lähtömuodoksi **Kiäha-lage* 'vilinä + kenttä' (nimeämisperuste?). Näitä etymologioita ei tue mikään muu kuin tarve löytää virolaisia kauppa-paikannimiä Saksalan—Kiialan' seuduilta.

Matematiikka tuntuu olevan Nordlingille nimistöntutkimusta vahvempi ala. Tutkimukseen sisältyy muutamia hauskia laskelmia, esim. siitä, kuinka todennäköistä oli hämäläisten oleskelu Uudenmaan rannikolla ennen ruotsalaisuudesta — ja yhtään todistetta ei löydy. Osana näistä todennäköisyyslaskelmista saadaan 1200-luvun Hämeen asukaslukuksi n. 4 000 henkeä. Sitä vastoin on arveluttavaa perustaa suuret laskelmat Liber Census Daniaen oikeinkirjoituksen varaan, kuten on tehty *bb*-nimien virolaislähtöisyyden vahvistamiseksi. Ehkä Nordling uskoo liiaksikin laskelmien mahtiin. Hänen mielestään nimien virolais-tai hämäläisperäisyys on laskettavissa tilastomenetelmin tarkastelemalla yhdellä kertaa koko fennististen nimien joukkoa. Itse olisin valmis uskomaan Nordlingin tuomion saavaan nimien yksittäiseen analysointiin.

Muutama tekijältä ilmeisesti huomaa-

matta jäänyt seikka vie etymologioita vikaan: Vaikka Nordling väittää käsittelemäänsä nimiä ennen 1200-lukua syntyneiksi, hän mieluusti rakentelee niille etymologioita nykyviron ja nykysuomen sana-asujen pohjalta. Samoin hän näyttää unohtavan usein, että nimet ovat olleet satoja vuosia ruotsalaisten käytössä ja ehkä muuntuneet yllätyksellisesti alkuasustaan. Asiakirjamerkintöihin ei ole aina luottamista, sillä todennäköisesti ruotsinkielisille kirjureille nimet ovat olleet vieraskielisiä. Laskelmat erilaisten vokaaleiden merkinnästä tuntuvat turhilta; varsinkin jälkitavujen vokaaliston merkintä on todistusarvoltaan heikkoa.

Nordling päätyy tutkimuksessaan siihen, että Itä-Uudenmaan saaristonimet ovat virolaisten sesonkikalastajien antamia alkuperäisiä luontonimiä. Jokilaaksoissa taas on nimistöä, joka perustuu

virolaisasutukseen ja kaupankäyntiin. Virolaisasutus olisi ollut samanaikaista ruotsalaisasutuksen kanssa, sillä syy muuttoon oli tanskalaisten harjoittama pakkokäännytys 1200-luvun alussa. Todisteeksi Porvoo seudun keskeisyydestä kauppapaikkana Nordling tulkitsee Novgorodin kronikkaan vuodelta 1311 sisältyvän nimistön ja sijoittaa sen Porvoon—Pernajan tienoille. Tämän samoin kuin Hattulateorian arvioinnin jätän historiantutkijoille.

Nordling on tehnyt tutkimuksestaan provosoivan ja tarkoittanut sen virikkeeksi muille tutkijoille. Lopuksi hän esittää monta asiallista kysymystä ruotsalaisrannikkojemme asuttamisesta ja eri alueiden nimistöjen synnystä. Niihin ei ole vastausta niin kauan kuin rannikko-seutujemme suomalaisnimistö on tutkimatta.

Ritva Liisa Pitkänen